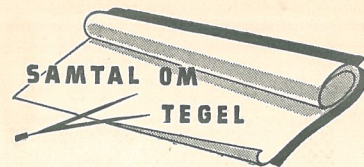

TEGEL

2-1951

FARAN av att mura med fuktigt tegel

Muraren: Kontrollanten hade allt rätt. Här ser det inte bra ut. Både bruket och teglet är trasigt.

Arbetschefen: De' blev ju så svinkallt den där natten till råga på allt. Nu vet vi i fortsättningen att så fuktigt tegel få vi inte lägga in i minusgrader.

Muraren: Men under bjälklaget murades då inte något surt tegel, de' vet jag bestämt — men ändå är där ett par stenar sönderfrusna.

Arbetschefen: Som Mason ser är det en mörk rand efter bjälklaget på ett par meter. Tro-
ligen har betongen varit för blöt eller ha vi slarvat med isoleringen. Det ser ut som is satt kvar i teglet. När vi fått upp ställningen få vi se om det är is eller kanske rentav en kalkboll eller sten som sprängt sönder. I så fall får vi kontakta tegel bruket. Ett frostbeständigt fasadtegel får inte innehålla partiklar som kan skada murverket.

**MURA, men
mura icke in fuktigt tegel!**

TEGELBRUKENS FÖRSÄLJNINGSAKTIEBOLAG
S T O C K H O L M

TEGEL

ORGAN FÖR SVERIGES TEGELINDUSTRIFÖRENING

Redaktionskommitté: Kapten H. STRÖM - Direktör J. BAUNGE - Ingenjör K. WRÅKE

Redaktör och ansvarig utgivare: Civilingenjör R. ELGENSTIERNÄ

Redaktionsombud: Ingenjör S. HENNINGSSON, Heby - Civilingenjör H. SCHLYTER, Göteborg
Ingenjör K. WRÅKE, Malmö - Ingenjör S. ÄLANDER, Sundsvall

Redaktion och expedition: ENGELBREKTSGATAN 29, STOCKHOLM, TEL. 10 80 51

Eftertryck utan skriftligt tillstånd förbjudet. Copyright. — Tryckeri AB Thule, Stockholm 1951

Nr 2 — 1951

ÅRGÅNG 41

INNEHÅLL

Uppsala — Tegelstaden

Örjan Armfelt-Hansell

En intervju
med Stadsarkitekt
G. Leche
och Stadsbygg-
mästare B. W.
Åkerman

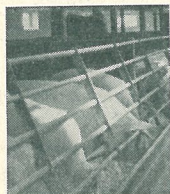
Tegel 700 år i Stockholm

Tord O:son Nordberg

Ett kåseri om 1200-tals
tegel i Stockholms äld-
sta tegelbyggnad, Grä-
munkeklostret på Rid-
darholmen, om gamla
tegelbruk och om de
nyupptäckta medeltida
tegelbyggnadsverken i
Staden mellan Broarna

Svinstallar i tegel

Birger Nyström

Tekniska synpunkter
på planlösning och
konstruktion av
svinstallar

Den gamla lärdomsstaden Uppsala — som pryder omslaget — har nyligen besökts av Konungen på dennes "Eriksgata". Tillfälle gavs även till en pratstund med barnen å lekplatserna vid Tuna Backar — bostadsbebyggelsen — som även är föremål för en artikel i detta nummer av tidskriften.

Domkyrkan har fått klä skott i en hetsig restaureringsdebatt

UPPSALA — TEGELSTADEN

Text och bilder av Örjan Armfelt-Hansell

En rundvandring i Uppsala måste glädja en tegelvän. Från den omdiskuterade domkyrkan till bostadshusen i de nybyggda områdena finner man tegel som det mest förekommande byggnadsmaterialet. Det är ju också naturligt, att man på den feta Upplandsslätten använt det byggnadsmaterial, som legat närmast till hands. Leran runt staden har visat sig vara utmärkt lämpad för bränning till murtegel och det ligger därför också gott om tegelbruk i trakten. Lerans fina kvalitet understrykes kanske bäst av att Uppsala-Ekebys stora kakel- och keramikfabriker ligger tätt intill den i snabb takt växande staden. Bostadsproblemen i Uppsala är lika brännande som på andra håll i landet. Nya bostadsområden, som väckt stort intresse inte minst i utlandet, har vuxit upp. Tyvärr kan vi här inte mer än ytligt beröra de storslagna projekt, som kommunen förverkligat och som i många avseenden kan anses efterföljansvärda. Vi har gjort en liten rundvandring i staden och sett på tegelbyggnader och dessutom intervjuat stadsarkitekten och stadsbyggmästaren och bett dem lämna lite upplysningar och framlägga sina synpunkter på tegel. Först kanske det är på sin plats

att nämna några ord om domkyrkan, som även pryder omslaget och vars tvenne torn är vitt synliga utifrån den vida slätten.

Domkyrkan är den först utbildade och största kyrkan i gotisk stil i landet. Den påbörjades på 1200-talet men invigdes inte förrän år 1435. Efter eldsvådor blev den ombyggd åtskilliga gånger och sist i slutet på 1800-talet, detta med ett sådant resultat att ett återställande eller ombyggnad nu är oeftergivligt.

Men vad som intresserar i första hand är naturligtvis det nya Uppsala representerat av de senaste årens byggnadsverksamhet. I sällskap med disponent Erik Sintring för AB S:t Eriks Lervarufabriker begav vi oss till det omtalade bostadsområde, som kallas Tuna Backar. Mycket övervallande beröm har kommit detta område till del och efter en rundvandring måste man oreserverat instämma i lovkören, dock utan att kunna bedöma den inre planläggningen och kvalitén, som den korta promenaden inte gav tillfälle till.

Tuna Backar verkar gediget, roligt och trivsamt. Ungarna, som gnodde runt på de originella lekplatserna tyckte hörbarligen detsamma och de

få husmödrar, som lät sig snabbintervjuas på väg till butikerna hade också lovord. Den som rest runt i landet och fotograferat och beskrivit många nya "byggklotssamhällen" i tätorternas utkanter har många gånger fyllts med vemod. De upp-
radade huskropparna ha verkat döda, fula och förfulande. Men så inte här. Området verkade välkomponerat och genomtänkt men dessutom fyllt av fantasi och originalitet. Lekplatser, gräsmattor, sol och himmel och färg till varje familj tycks ha varit parollen. Färgsättningen å fasaderna kan naturligtvis alltid diskuteras — för annars hade ju inte färger använts — men man märkte tydligt att en djärv ande, som inte varit rädd att pröva nya vägar, varit ansvarig. Husen var byggda av tegel, och alla de möjligheter, som materialet erbjuder, hade använts för att göra ytorna levande. En flyktig besökare tyckte ibland kanske, att de var i livligaste laget, men det var säkert bara ovanan. Tuna Backar var i det närmaste färdigt, men staden var redan i full färd med ett nytt projekt. Ett stort bostadsområde kallat Sala Backar höll på att bebyggas. Där drog man nytta av de erfarenheter, som gjorts på Tuna Backar, och — att döma av planläggningen — tycks det nya projektet bli lika inspirerande som Tuna Backar.

Det är en stor uppgift att få planlägga och bygga våra och våra barns samhällen och bostäder, men originella skaparkrafter stryps lätt av allt krångel och alla restriktioner, som för närvarande råder på byggmarknaden. Därför hälsar man med glädje de få färgstarka krafter, som verkar för

att skapa en "new look" på hyreshusen och därigenom ökad trivsel.

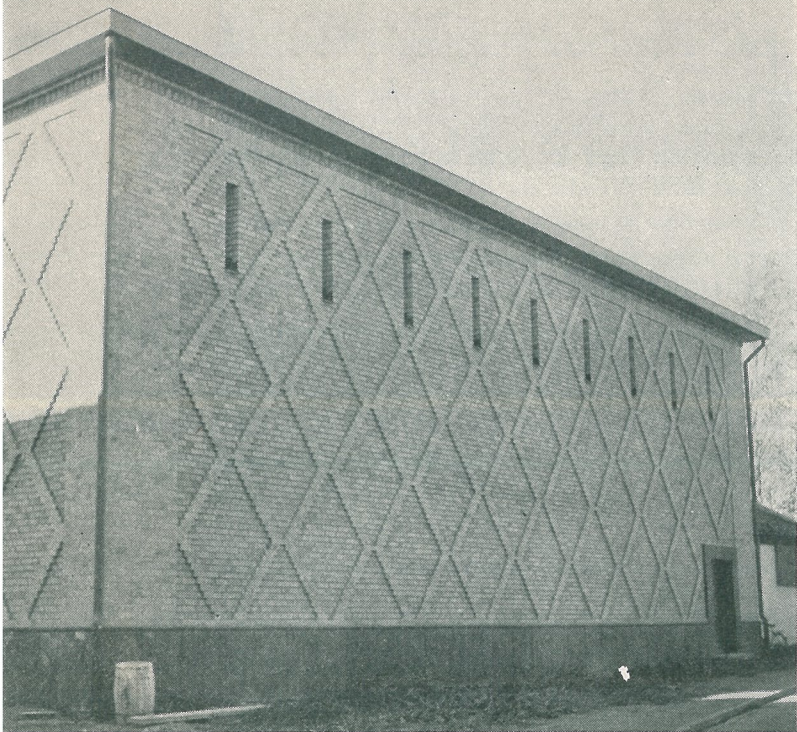
Efter den stimulerande promenaden sökte vi upp stadsarkitekten Gunnar Leche för att få ta del av hans synpunkter på bebyggelsen.

"Ja, det är riktigt, att här finns massor av lera och det är faktiskt både bra och tråkigt. Tråkigt, därför att det är svårt att bygga på lermark, men bra för sta'n är full av tegelbruk, som för resten har fått vandra utåt i takt med sta'ns växande storlek. Det är bra att ha materialet, vi bygger med, nära inpå byggnadsplatsen. Det borde väl påverka priset" säger stadsarkitekten med en glimt i ögat vänd mot disponenten för S:t Eriks Ler-
varufabriker.

"Jag förstår, att ni är särskilt intresserade att få höra min uppfattning om tegel", fortsätter arkitekten, "och till det vill jag säga, att det är helt naturligt, att vi bygger med tegel med de förutsättningar, vi har här.

Byggnader i tegel varar i hundratals år. Tack vare tegelstommen har man ofta lättare att företaga ombyggnadsarbeten, då konstruktioner i tegel gå lätt att ändra, bygga på, minska ner eller riva bort. Teglet har en markant anpassningsförmåga, är ett smidigt material att arbeta med för såväl konstruktören som arkitekten. Man bör enligt min åsikt akta sig för material som binder fast projektören för mycket. Om man ser på livslängden av "Långa raden" på Skeppsholmen i Stockholm, där flottans officerare nu har bott i några hundra år, så har rörligheten där varit möjlig tack vare tegelstommen, som kunnat anpassas utan ändran-

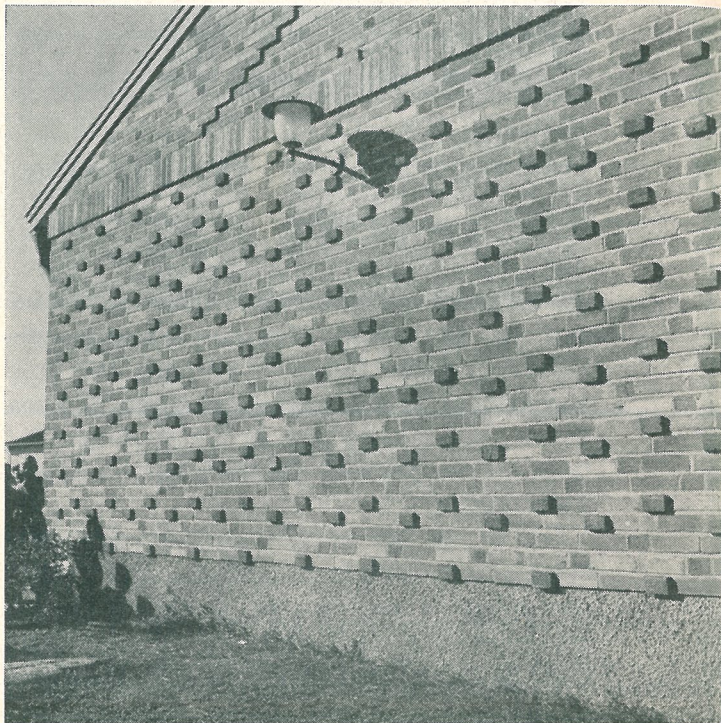
Elverkets transformatorhus i S:t Eriks "Slottsfasad"

de av husens form. På 1700-talet fick man kakelugnar där, på 1850-talet järnköksspisar och senare har vatten och avlopp, badrum och el. ljus kunnat installeras i den gamla hederliga tegelstommen.

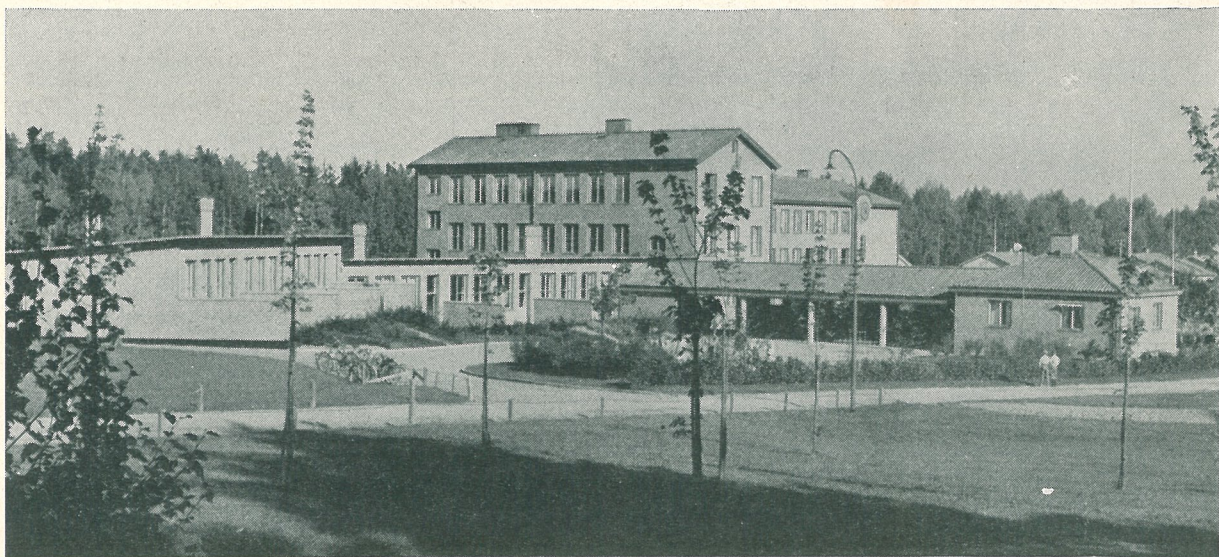
Här i Uppsala har vi bra klimat för tegel. Lite fastlandsklimat. Vi utnyttjar därför möjligheterna till såväl slamning som putsning av fasaderna och så givetvis fogstruket tegel. Särskilt i byggnader av så att säga högre kvalité, som t. ex. offentliga byggnader, tycker jag man bör använda fasadtegel. Det är ledsamt att vi i tegel inte har ett material, som ger erforderlig värmeisolering i sig självt, utan vi bli tvungna att "klistra på" träullsplattor, om vi inte vill tillgripa 1 1/2-stens

väggen. Men vi få hoppas att Tegelindustriens intensiva forskningsarbete snart skall leda till att denna olägenhet kan elimineras. För övrigt tycker jag det är falskt att i en murvägg använda tegel av två olika sorter. Likaså när man ger sig till att klä betonghus med tegel.

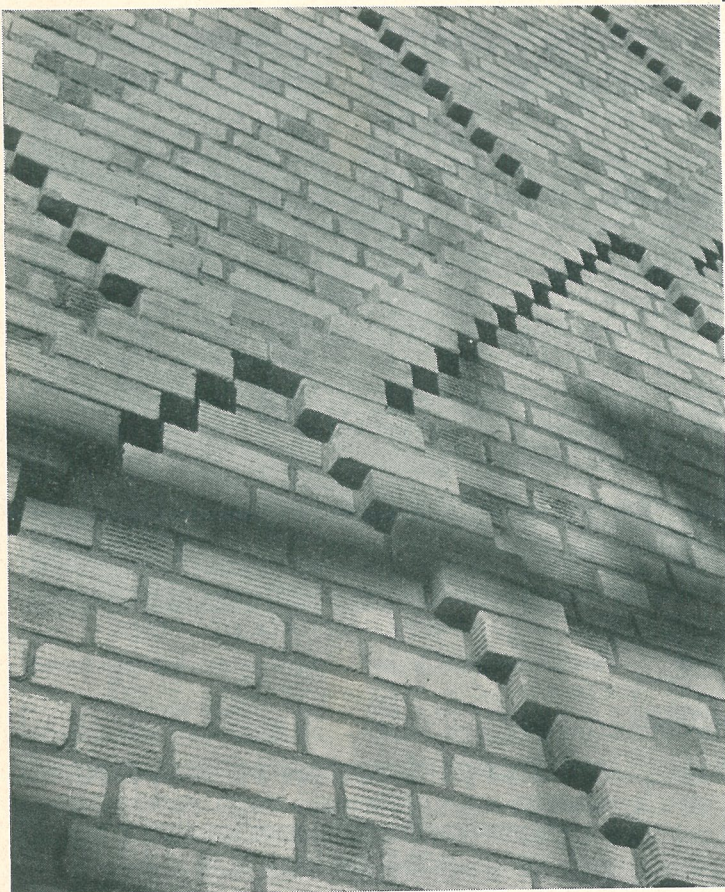
Det är mycket intressant med de försök, som gjorts att ändra ytan på tegel. S:t Eriks "Slottsfasad" med sin wirebehandlade horisontala ytreffling ha vi använt oss av till transformator-

Gavel å Bergaskolan i S:t Eriks röda, borstade fasadtegel

Domarringens skola i S:t Eriks röda, borstade fasadtegel. Båda skolorna ritade av stadsarkitekt G. Leche.

GULT FASADTEGEL

i

ett flertal typer
med olika

ytbehandling och färgnyanser

Vidstående bild visar
vårt nyaste fasadtegel

*teglet med
horisontell streckning*

i kommunalbyggnad i Uppsala

Aktieföretaget

S:t Eriks

Lervarufabriker

Uppsala

Tel. 328 20

WMB korkplattor
kännetecknas av:
*hög isoleringseffekt
låg fuktighets-
absorption
beständighet
mot röta*

WMB korkplattor för isolering av byggnader

WMB korkplattor användas, förutom till isolering av kyl- och frysrum, för isolering av industribyggnader och bostadshus. Vi utarbetar gärna förslag och offerter på alla slags isoleringsarbeten. Begär närmare upplysningar samt vår broschyr "WMB isoleringskork".

Isoleringsaktieföretaget

GÖTEBORG,
Tel.: 1971 20

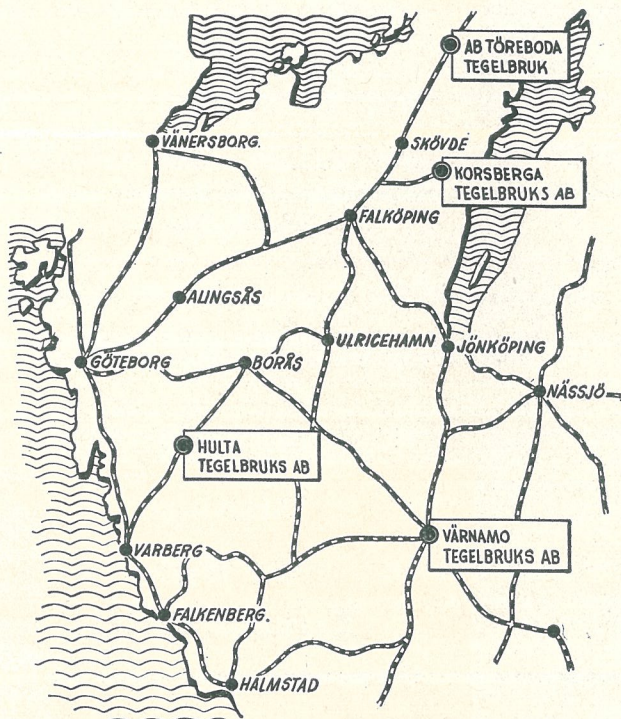
STOCKHOLM,
1094 27

MALMÖ,
332 07

SUNDSVALL,
563 66

ÖREBRO
145 47

VÄLJ MED OMSORG — välj Edert tegel

från

- ★ AB Töreboða Tegelbruk
Tel. Töreboða 67, 607
- ★ Korsberga Tegelbruks AB
Tel. Korsberga 1
- ★ Hulta Tegelbruks AB
Tel. Kinna 410 45
- ★ Värnamo Tegelbruks AB
Tel. Värnamo 100 98, 106 38

VI

garantera förstklassigt tegel
erbjuda en rikhaltig sortering
utlova kortaste leveranstid

THILÉN-BOLAGEN

Huvudkontor: Värnamo Tegelbruks AB
Tel. 100 98, 106 38

När det gäller

TAKTEGEL

Se till att Ni får

från

HEBY TEGELVERK, SKÖLDBERG & Co K/B, Heby

Tel. Namnanrop "Heby Tegelverk"

Telegr.-adr. "Hebytegel"

Skandinaviens största taktegeltillverkare. Årsproduktion 10000000 taktegel.

*Two pictures from Tuna Backar
Den övre: Gåvelfasad med målade "fönsterluckor" och med putsytan hållen i annan färg än å läng-fasaderna
Den nedre: Gårdsfasad i skilda färger, vackert avtonade mot gräsmattornas djupa grönska*

huset och det måste man väl säga ger en markant och tilltalande effekt åt fasaderna. Vertikalreflat tegel tycker jag också är tacksamt att arbeta med. Där finns ju ett flertal olika varianter att välja på.

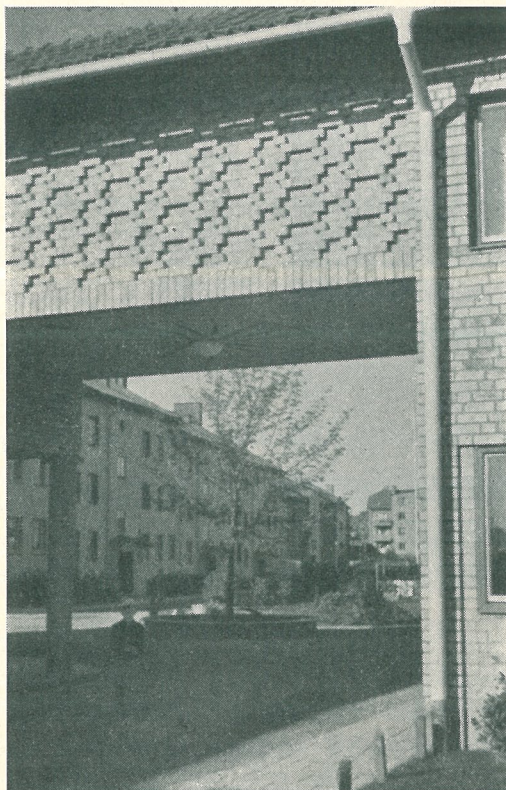
Att använda färgat fogbruk till fogstrykningen tycker jag ger goda möjligheter och tillämpas i regel alltför sällan. Men man får därför inte låta fogarna bli "konstgjorda" eller laborera på sådant sätt, som kan anses vara betänkligt ur konstruktiv synpunkt."

Här avbröts vår intervju av stadsbyggmästaren B. W. Åkerman, som kom tillstådes, och vi passade på tillfället att också taga del av hans synpunkter på tegel och på de nya bostadsområdena.

"Det är en välsignad sak, att vi har ett så lättarbetat material som tegel att bygga med", säger stadsbyggmästaren. "Jag tycker att tegel är oöverträffat som byggnadsmaterial. Man kan inte förfuska väggkonstruktionerna. Vad innerputsens be- träffar blir den mycket fort torr, om man an-

de stora bostadsområdena i tegel. "Enligt min uppfattning, så vinner man inte i utrymme med annat tunnare väggmaterial, som man ofta hör framhållas på tal om ytterväggskonstruktioner, för i realiteten blir skillnaden i utrymme relativt omärklig, det kan vi nog vara ganska överens om. Man gör enligt min åsikt en hel del ome-

Ovan: Entrén till Tuna Backar
i Röbo-tegel

Nedan: Stor omsorg har nedlagts å lekplatserna

delbara vinster med att bygga i tegel men även vinster på lång sikt bland annat hög livslängd å tegelhusen, högre beständighet å tegelfasaderna, ett viktigt moment i våra dagar med ständigt stigande priser å reparationsarbeten för fastigheterna.

Om Tuna Backar, fortsätter stadsbyggmästaren, "kan jag i korthet säga, att det rymmer ca 650 familjer och sköts av stiftelsen Uppsalahem. Hyreshusen har enkelrum med kokvrå samt 2, 3, 4 och 5 rums lägenheter. Köksstandarden står på toppen av vad som i våra dagar är möjligt att prestera. Om jag skall nämna några detaljer, så vill jag påpeka, att entréerna, som är en typisk slitpunkt i fastigheterna, ha vi av denna anledning klätt med tegel å väggarna. Likaså är balkongerna och loggiorna beklädda med fasadtegel för att minska slitaget, detta utan att man sålunda behövt tillgripa något för fasaderna förfulande material."

Stadsarkitekt Leche tog åter till orda.

"Stadsträdgårdsmästare Per Boierth har, som vi ser, lagt ner ett förtjänstfullt arbete med trädgårdarna. En typisk originalitet är att han för att öka trevnaden grävt ner planerna för piskställningarna. De lustiga lekplatserna kröns av olika djur. Den sist byggda är sålunda krönt med en dalahäst som tack till dalkarlen Anders Diös, som byggt området. Byggnationen påbörjades 1947 och slutfördes 1950."

Innan vi skildes hann vi fråga stadsbyggmästaren något om de förnämliga skolbyggnader, som vi tidigare sett och fick hans bekräftelse på att skillnaden i underhållskostnader mellan fasadtegelklädda skolor och putsade är oerhört. "Ungar, ritar, kluddar och kastar boll och det tycker jag man skall låta dem få", slutar representanten för det tegelsinnade Uppsala.

Walla-plattan

ett överlägset mellanväggsmaterial

WALLA-PLATTAN intar en obestridd särställning
bland mellanväggsmaterial. Vi vet att man inom
byggkretsar sedan många år uppskattar och litar på
WALLA-PLATTAN, ett förtroende, som grundar
sig på den höga kvalitet och de många tekniska för-
delar WALLA-PLATTAN, tack vare omsorgsfulla
tillverkningsmetoder, kan visa upp

Viktiga fakta

- WALLA-PLATTAN är absolut rak
- brandsäker
- ljudisolerande
- fri från fukt
- och kemiskt neutral

TEGELBRUKSAKTIEBOLAGET WALLA

KATRINEHOLM

POSTADRESS: KATRINEHOLM

TEL.: TEGELBOLAGET

Redan snart 300 år

HAR TEGEL LEVERERATS
FRÅN LOMMA

Efter en hemställan till Konungen år 1682 då fabrikationen av tegel redan pågått ett par årtionden, beviljades tillstånd för tillverkning av tegel på "en plats wid Lomma nära Mallmoe wharest meckta bequemt och tienligt wara skall".

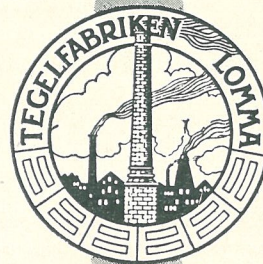
Genom sekler har våra bruk levererat tegel till gårdar, byar och städer och utvecklats till vad de nu äro — moderna fabriker med moderna resurser.

Ur tillverkningsprogrammet:

Gult och gulgrönt fasadtegel i olika nyanser.
Handslaget och strängpressat; Fulltegel och 78-hålstegel.

AB LOMMA TEGELFABRIK
LOMMA

Tel. Malmö 46 20 02
46 20 04

TEGEL

700 år

i

Stockholm

Av förste antikvarien
Tord O:son Nordberg

Tegel från 1200-talet. Parti av koret å Riddarholmskyrkan — Stockholms äldsta, bevarade tegelbyggnad

Under medeltiden var som bekant trä det vanligaste byggnadsmaterialet i Norden även i städerna. I Stockholm använde man sig dock redan mycket tidigt av tegel inte bara, när det gällde uppförandet av kyrkor och kloster samt den kungliga borgen utan även till de små enkla borgarhusen. Stockholm intar i detta avseende en särställning. Enligt en mantalsförteckning från år 1582 funnos då 429 stenhus, 83 korsvirkesbyggnader, 82 trähus och 64 trästugor i Gamla stan i Stockholm. Härvid är dock att märka, att trähusen till stor del utgjordes av magasins- och ekonomibygnader nere utefter stränderna.

Ända till för några årtionden sedan var man övertygad om att den medeltida bebyggelsen i Gamla stan var nästan helt utplånad. Att stadsplanen med sina smala krokiga gator och branta brinkar fanns kvar, det har man däremot alltid haft klart för sig. Men de gamla husen trodde man mest voro byggda av trä och för länge sedan försvunna. Först genom de under de senaste decennierna bedrivna systematiska undersökningarna i samband med ombyggnader och förändringar av fastigheterna har man kunnat klarlägga, att ett mycket stort antal av de medeltida borgarhusen alltjämt till väsentliga delar finnas kvar i de nuvarande byggnaderna på Stadsholmen. Man har också genom företagna undersökningar fått fram, att betydande rester av Birger Jarls borg

finnas bevarade inom det nuvarande slottet liksom även att klosterbyggnaderna delvis finnas kvar.

Svåra eldsvådor hade upprepade gånger härjat medeltidsstaden och det var ganska naturligt, att man valde ett varaktigare byggnadsmaterial, när man kunde få det alldeles invid stadens knutar. Redan under 1200-talets senare del funnos nämligen invid Stockholm tegelbruk, varifrån stenen lätt kunde fraktas till de olika byggnadsplatserna i staden. Det först omtalade var tegelbruket vid Rörstrand, beläget inom nuvarande Sabbatsbergsområdet och ner mot stranden vid Klara sjö. Det donerades år 1290 av konung Magnus Ladulås till Gråbrödraklostret på Riddarholmen, men hade förmodligen redan tidigare levererat tegel till det stora slottsbygget i Stockholm. Det fanns kvar

Västerlånggatan 49

Det lilla, oansenliga huset kan räknas bland stadens märkligaste byggnadsminnen från medeltiden

T. v.: Källartrappa i tegel, tunnvalv och medeltida kullerstengsgolv. Den skolade grästensmuren döljer 1200-tals ringmuren

Nedan: Det södra grannhusets ytterfasad blev använd som vägg vid Sparbankshusets byggande. T. v. portalen till det äldsta 1300-tals huset. T. h. portalen till det senare tillbyggda 1300-tals partiet. Stötfogen mellan portalerna markerar de båda byggperioderna

ännu vid början av 1700-talet, när vinskänken Valentin Sabbath köpte det nuvarande Sabbatsbergsområdet, som av honom fått sitt namn. Från de ännu skönjbara groparna, där gasklockan och Sabbatsbergs ålderdomshems kontorsbyggnad nu ligger, hämtades sålunda leran till det välslagna och hållfasta tegel, som vi ännu kunna beundra i Birger Jarls ringmur i Slottet och i Riddarholmskyrkans murar. Av tegel från detta bruk byggde också underståthållaren Regner Leuhusen på 1640-talet sitt ståtliga och med stensulptur rikt smyckade palats vid Munkbron, som nu går under namnet Petersenska huset.

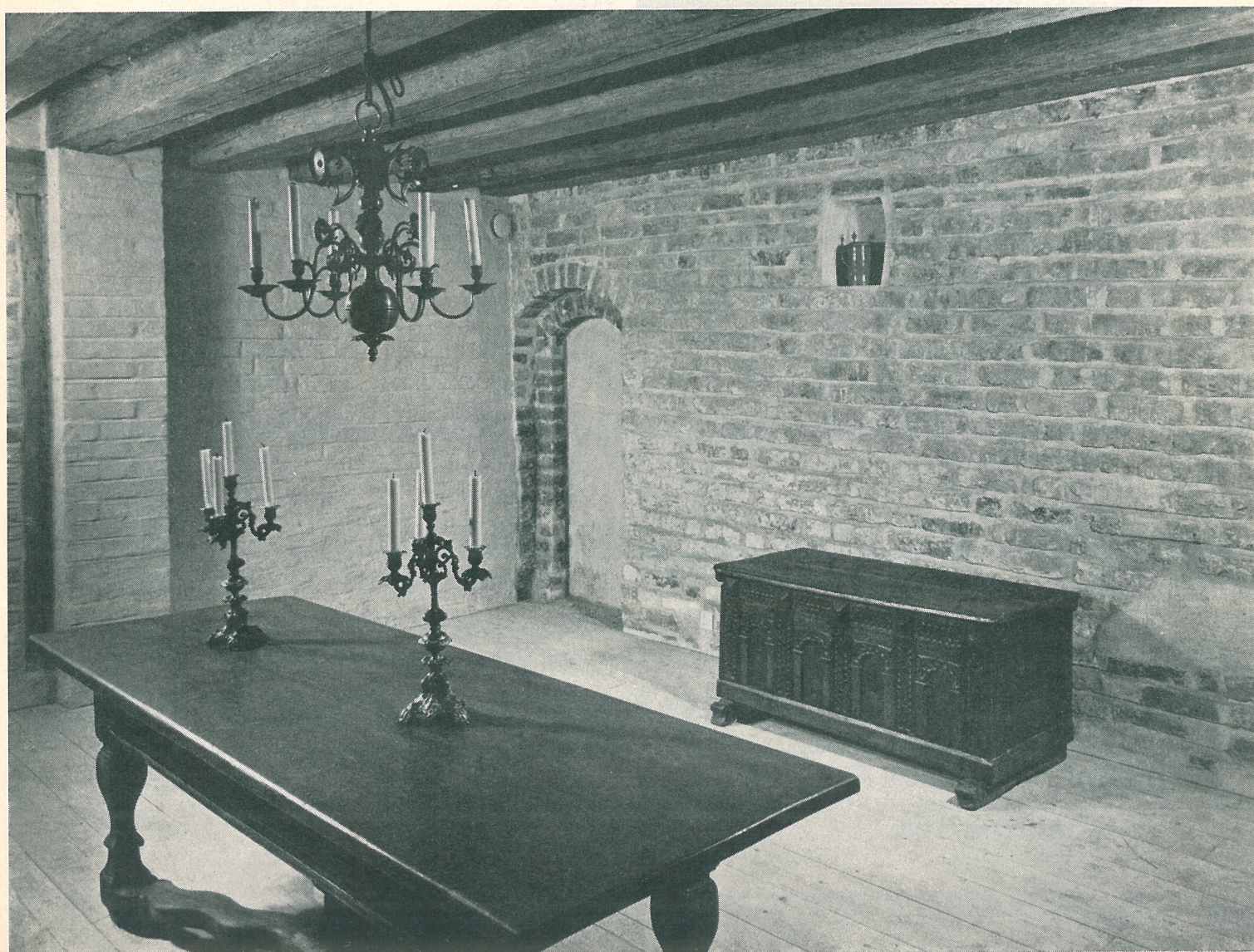
Vid Horn på Södermalm fanns under medeltiden ett tegelbruk, som tillhörde Stockholms stad, och under medeltidens senare del tillkom också ett tegelbruk vid Grind, invid nuvarande Skans-

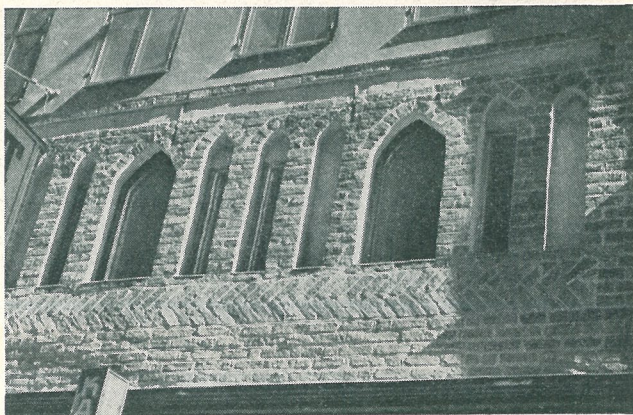
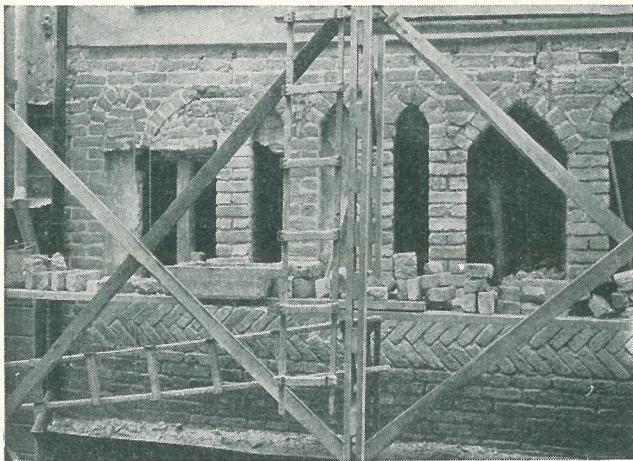
Västerlånggatan 49

Stockholms Sparbank förvärvade år 1948 fastigheten, som då ansågs vara från 1800-talet — en uppfattning som de erforderliga reparationsarbetena snart kunde korrigeras. Sparbanken har här låtit utföra ett pietetsfullt restaureringsarbete, som avslutades i december 1950

T. h.: Mellanvägg i korsvirke

Nedan: Grannhusets ytterfasad, den senare 1300-tals tillbyggnaden, i våningen I tr från Västerlånggatan räknat. Portalen har ursprungligen varit tillgänglig genom en fritrappa av trä på den lilla gården

Västerlånggatan 29

Den övre bilden visar den från sentida puts frilagda medeltidsfasaden med framtagna fönsteröppningar och blinderingar under restaureringsarbetet. Den undre bilden visar fasadpartiet färdigrestaurerat. Fönster har insatts. Det vackra "fiskbensmönstret" i murverket franträder liksom det ursprungliga blinderingsbandet ovan fönstren

tull. Med tegel från dessa bruk murades bl. a. Storkyrkan och Själagården, det sistnämnda ett ålderdomshem, som uppfördes på 1420-talet och av vilket ännu källarvåningen finnes kvar i det nuvarande hemmet för gamla i Storkyrkoförsamlingen. Från Horn levererades vid början av 1600-talet tegel till slottet och från Horns och Grinds bruk kom väl också i regel byggnadsmaterialet till borgarhusen.

Intet enda medeltida borgarhus har blivit intakt bevarat i huvudstaden, men de medeltida murarna stå i regel kvar till betydande delar, ofta till både två och tre våningars höjd ovan markytan. Man kan numera stödja sig på ett mycket omfattande material, när det gäller att försöka ge en bild av den medeltida borgerliga bebyggelsen i Stockholm, och nya märkliga fynd komma varje år i dagen.

De flesta borgarhusen av sten ha varit två eller tre våningar höga men åtskilliga ha varit ännu högre. I bottenvåningen lågo i regel affärs- eller

hantverkslokaler med bodluckor ut mot gatan. I denna våning eller i våningen en trappa upp funnos bostadsrummen. Våningen eller våningarna däröver utnyttjades vanligen som magasinslokaler, dit man hissade varorna med hjälp av en i en vindslucka anbragt spelbom. Och källarna, som åtminstone vid medeltidens slut ofta voro välvda, kunde utnyttjas som relativt brandsäkra lagerlokaler.

I den äldsta delen av Stadsholmen, den mur- omgärdade höjdsplatån ovan nuvarande Väster- och Österlånggatorna lågo husen vanligen med långsidan utefter gatan och ha åtminstone ursprungligen varit till planen en- eller tvårummiga stenhus, täckta av sadeltak med fall mot gatan och gården. I de senare utbyggda delarna av Stadsholmen med de från de båda långgatorna solfjäderformigt utstrålande trånga gränderna ned mot vattnet och bryggorna byggdes husen i regel med gavlarna mot huvudgatorna.

Borgarhusen hade liksom de offentliga byggnaderna vackert murade tegelfasader med strukna fogar. De ursprungliga fönsteröppningarna voro vanligtvis små och sutto glest. I de flesta fallen hade man inte glas i fönstren, träluckor eller papper fingo hålla kylan ute. De gamla fönsteröppningarna äro i regel försvunna vid senare ombyggnader då nya stora fönsteröppningar tagits upp. Portalerna voro oftast enkla, men rikare profilerade och utsirade omfattningar i likhet med dem som funnos på kyrkorna och klostren, ha också förekommit. I åtskilliga fall ha fasaderna varit dekorerade med blinderingsnischer, vilkas putsade eller slammade yta ligger ett par centimeter innanför murlivet. Cirkelrunda blinderingsnischer synes ha varit vanliga i Stockholm under 1400-talet liksom långa smala horisontala blinderingsband.

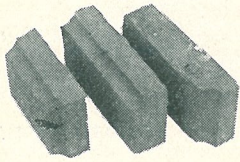
Vid en yttre restaurering för några år sedan av fastigheten nr 9 i kvarteret Iris, Västerlånggatan 29, blottades en mycket rikt utbildad fasad, med en förnämlig arkad med 12 spetsbågiga fönsteröppningar och blinderingsnischer, som löpa över hela fasadens bredd i våningen en trappa upp. Under denna rad är fasaden murad i fiskbensmönster (opus spicatum) och över spetsbågarna löper ett horisontalt blinderingsband. I bottenvåningen funnos troligen under medeltiden liksom nu två butikslokaler, men den ursprungliga fasadmuren med sina öppningar för bodluckorna har här helt försvunnit under 1800-talet. Den påträffade medeltidsfasaden en trappa upp kunde i sin helhet framtagas och ger en före-

WE-BE-PRODUKTER

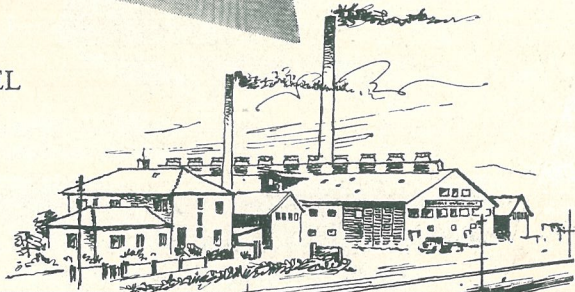
ett slagord bland byggnadsfackmän

är det välkända namnet på vår förnäma, mångskiftande tillverkning av tegelvaror av alla slag.

Med vårt handslagna
HÅLKÄLFASADTEGEL

erhåller Ni just den rätta *reliefverkan*, som med kraftig *liggfogsmarkering* ger det röda teglets livliga *ytstruktur* möjlighet att skänka önskad effekt åt Edra byggnadsfasader.

WEBERÖDS NYA TEGELBRUKS AB
Veberöd
Telefon 8, 9 o. 280

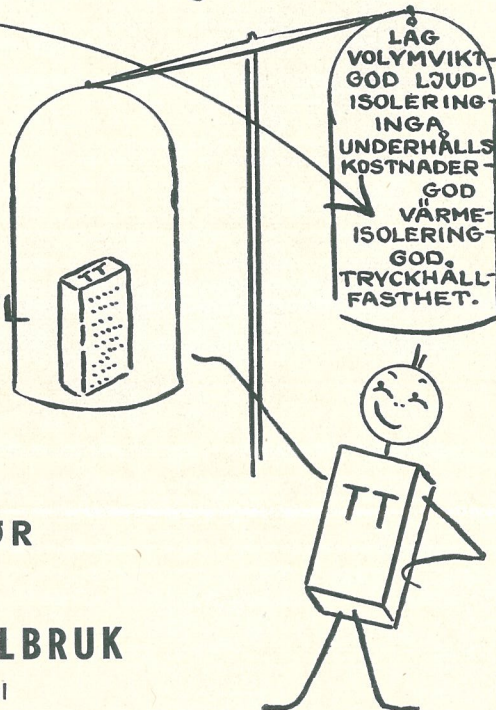
VÄGANDE SKÄL...

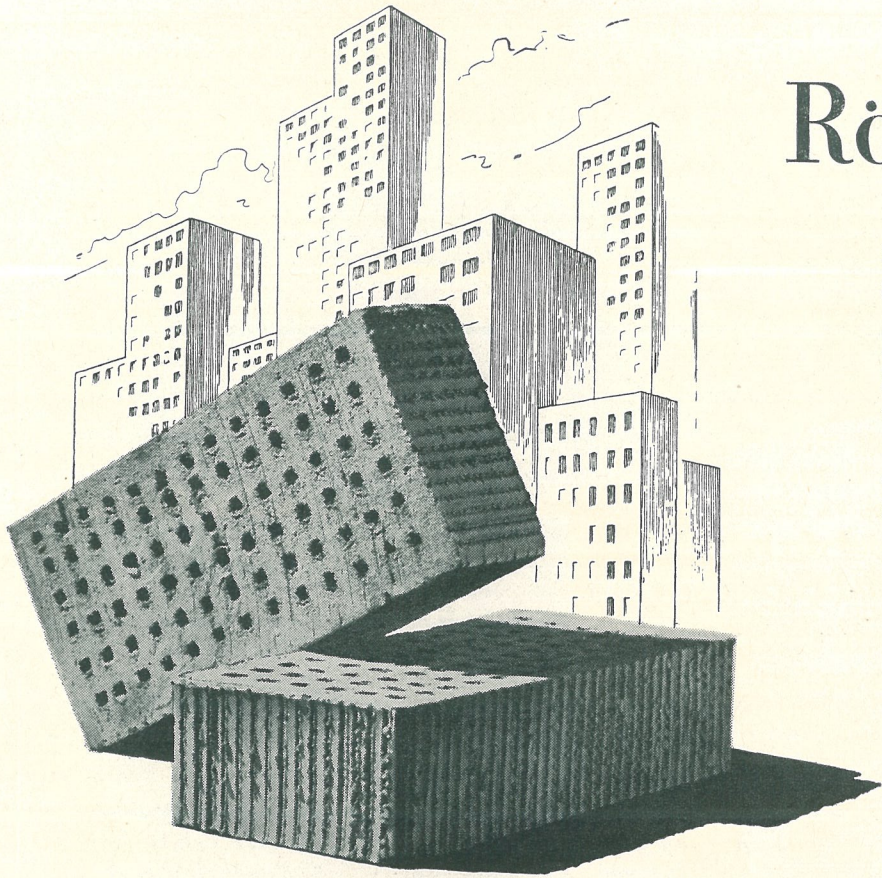
...FÖR ANVÄNDANDE AV
MÅNGHÅLTEGEL
FRAMTIDSTEGEL

MURTEGEL
TAKTEGEL
DRÄNERINGSRÖR

TENGGRENSTORPS TEGELBRUK

Vänersborg - Tel. 1251 växel

Rögle Gula

månghålsfasadtegel — ett tegel med hög tryckhållfasthet!

Bygg med Rögle gula, månghålsfasadtegel — 78-håls, refflat!

Sorteras i olika vackra färgtoner i gult!

BEGÄR OFFERT!

AKTIEBOLAGET **P. OLSSON & Co** HÄLSINGBORG
Tel. Hälsingborg 207 50 (vaxel)

Hög värmeisolering

Hög tryckhållfasthet

A.-B. Nabbensbergs Tegelbruk

Vänersborg - Tel. 5

Miniatyr ur "Stadga för murarskrået i Stockholm", handskrift från 1487

UR MURARNAS SKRAORDNING 1487

Den man här i staden, som kommer och vill bli sin egen i detta murarmästareförbund, han skall begära inträde i skrået tre söndagar å rad. Sedan skola äldermännen sammankalla gillesbröderna och giva honom svar den tredje söndagen, och bröderna skola pröva hans arbete och se till, om han kan göra fullgott arbete i sitt yrke, som honom vederbör. Då detta är undersökt och prövat, då skola äldermännen gå med honom in på rådstugan inför fogden, borgmästaren och rådet och låta honom vinna sitt burskap, innan han murar något i staden, och sedan må äldermännen fastställa en tid av tre månader, efter vilken han skall hålla sitt inträdesgästabad i gillet.

*

Den, som vill bli sin egen inom murarmästarskrået, han skall hålla sitt gästabad för alla närvarande bröder. I första hand med två tunnor öl, vidare två skinkor, två tungor, två medvurstar, tre fat grytstek, tre fat stek, vetebröd för ett öre, ett halvt pund smör, rågröd för två öre och bägare för ett öre. Den, som ej gör detta, fastän äldermännen utsett passande tid för honom, han böte en mark, såvida han inte kan föbringa laga förfall.

*

Den broder, som dricker så mycket och intager så mycket av Guds lån, att han kastar upp, böte en mark vax och en halv tunna öl utan försköning.

*

Då någon blir broder i murarmästareskrået, då blir också hans hustru syster för samma inträdesavgift med tillägg av ett öre, som hustrun genast skall lägga fram för äldermännen, och som tillfaller den kassa, som skall lämna understöd inom brödra- och systraskapet.

För den syster, som av tredska sitter hemma under gillestämma utan laga förfall, må hennes man betala full avgift till dryckesgillet och en mark vax för tredskan, fastän hustrurna annars sitta avgiftsfritt i gillet.

*

Den lärling, som kommer in i murrayrket, han skall arbeta fyra läroår och skall därunder få så mycket vadmalkläder, han behöver. Det femte året må han arbeta mot lön efter sin skicklighet, i enlighet med två aktade gillesbröders bestämmelse. Tredskas mästaren eller lärlingen häruti, så får lagen avgöra saken.

Den broder, som antager någon lärling, skall meddelat det till äldermännen, och sedan skall lärlingen giva gillet en tunna öl och 12 bägare till nästa dryckestämman, och därför får lärlingens mästare gå i god. Förmår ej lärlingen utbetala detta, så må mästaren göra det, och det må avdragas på hans lön som gesäll.

ställning om hur ett av de rikare borgarhusen från omkring år 1400 såg ut.

I regel voro dock borgarhusen betydligt enklare. Ett eller rättare sagt tre goda exempel på denna enkla borgarhustyp ha nyligen kommit i dagen vid den ombyggnad av fastigheten kv. Morpheus 6, Västerlånggatan 49, för Stockholms sparbank, som fullbordades 1950. Sparbankens hus hade inga egna murar mot de båda grannfastigheterna. Som så ofta under medeltiden använde man sig av grannarnas murar, som voro tidigare uppförda och vilkas yttersidor nu sålunda äro innersidor i Sparbankshuset. Alla tre husen voro uppförda intill den äldsta stadsmuren från 1200-talet och med användande av denna. Sparbankshuset och det södra grannhuset sträckte sig ursprungligen endast halvvägs fram till Västerlånggatans nuvarande fasadlinje, voro blott två våningar höga och täcktes av enkla pulpettak. Hur dessa hus byggts på och byggts till under medeltidens senare del samt under nyare tider kunna vi följa i de gamla murarna, som vid den nu utförda restaureringen bevarats synliga. Man kan även i Sparbankslokalen beskåda det äldsta murverket med sina dörr- och fönsteröppningar, som gå tillbaka till 1300-talets förra hälft.

Det av stenhuggaren Christian Julius Döteber på 1640-talet uppförda palatset för underståthållaren Regner Leuhusens räkning. Byggnaden numera benämnd "Petersenska huset". Den till höger synliga flygeln är påbyggd på 1880-talet

Svinstallet i Alnarp

SVINSTALLAR I TEGEL

Av ingenjör Birger Nyström

I jämförelse med andra husdjur är svinet känsligare för det klimat och den miljö det vistas i. Väl planerade, isolerade, ventilerade och med rätt inredning utrustade svinstallar öka djurens livslängd och minska foderåtgången, varigenom produktionens lönsamhet höjes.

Genom veterinärerna få vi nu alltmer insikt om hur stallarna böra utformas med hänsyn till djurens trivsel och kraven på skydd mot smittospridning. I samråd med veterinären utarbetar projektören numera djurstallarna i möjligaste mån efter dennes önskemål och med hänsyn till goda arbetsförhållanden för skötarna samt med anpassning till de transport- och övriga arbetsunderlättande anordningar, som erfordras i rationell drift.

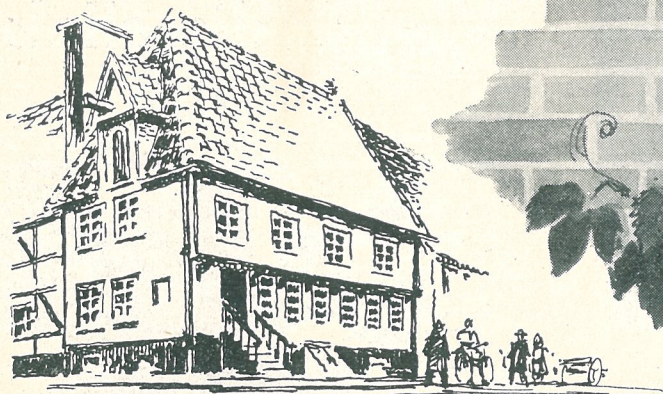
Vid nybyggnad bör svinstallets lämpligaste förläggning noga undersökas, varvid man måste ta hänsyn till markens beskaffenhet, terrängens utformning och lämplighet för rastgårdar, utevistelse under sommarmånaderna och möjlighet till praktiska anslutningar för in- och utlastningar samt utgödning. Marken bör kunna dräneras väl

och god tillgång på vatten måste finnas. Rastgårdarna bör ligga skyddade mot nordliga vindar och åtminstone i sommarrastgårdarna skall det finnas träd eller buskar som lämnar skugga. För att få en någorlunda jämn fördelning av dagsljuset förlägges vanligen byggnaden i riktning norr-söder.

Grundmurarna nedförs till frostfritt djup eller fast icke tjälskjutande mark. Särskilt där boxarna ligga mot yttervägg måste grundmurarna isoleras väl. På senare tid har försök gjorts med grundläggning för ekonomibyggnader ovanpå icke tjälskjutande mark. Försöken ha hittills visat goda resultat och forskningen på detta område fortsätter med bidrag från Statens kommitté för byggnadsforskning.

Med nuvarande träpriser ställer sig tegelväggar billigare i anläggningskostnaden än en trävägg och speciellt fasadstenväggen har flera egenskaper som i längden gör den mer ekonomisk och överlägsen de flesta andra väggar.

Vanligen muras den av $\frac{1}{2}$ -stens yttermur av fasadtegel, som fogstrykes med lutande fog, 8—14

*I det traditionsrika köpmannabuset
Östergatan 6, Malmö, är de skånska
tegelbrukens kontor inrymt.*

Konsultera oss gärna

Moderna byggnadskonstruktioner fordra noggranna beräkningar och materialens egenskaper måste till det yttersta utnyttjas för att största ekonomiska utbyte skall erhållas. Ingående kännedom om materialens tekniska egenskaper och möjligheter kräves av konstruktör och fackman. Byggnadsmaterialet framför andra — TEGEL — utgör härvid intet undantag.

Då Ni behöver upplysningar om TEGEL hänvänd Eder med förtroende till vårt kontor. Rön från praktiska försök och tegelbrukens laboratorier stå till Edert förfogande.

SKÅNETEGELBRUKENS
Centralkontor

Östergatan 6 · MALMÖ · Tel. 31831, 31832

TEGEL- KONTORET

Skaraborgs läns Tegelförsäljnings-
förening u. p. a.

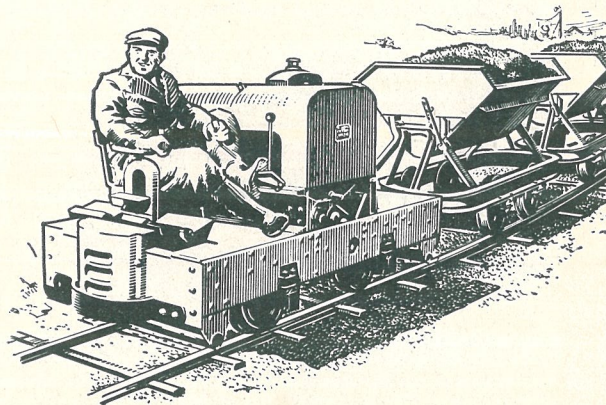
Telefon 873 — Skövde

*Specialförsäljning av
tegelvaror*

Anslutna tegelbruk:

Almnäs, Annefors, Hålltorp, Igelstorp,
Ingelsby, Korsberga, Kvänum, Mariedal,
Mariesjö och Töreboda.

SIMPLEX diesellok

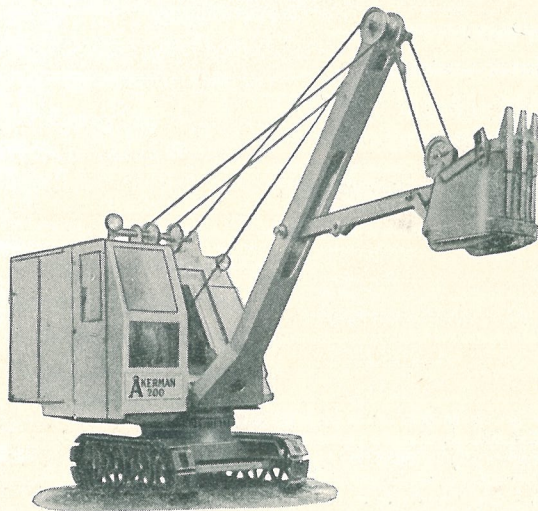
Simplex diesellok är ett driftsäkert
och ekonomiskt engelskt kvalitetslok
av robust och ändamålsenlig kon-
struktion. Levereras för olika spår-
vidder och tjänstevikter. Kort leve-
ranstid. Begär katalog och offert!

*Simplex diesellok har
levererats till såväl stat-
liga och kommunala
verk som till ett flertal
enskilda industrier.*

Ensamförsäljare:

CARL STRÖM AB

Lästmakaregatan 14-16, Stockholm C · Växel 23 5400

Spara arbetskraft —

*övergå till upptagning av leran
med våra grävmaskiner — an-
vändas redan av många tegelbruk*

**AB Åkermans Gjuteri & Mek. Verkstad
Eslöv**

Taktegel 1- och 2-kupigt

Tegelrör 40-200 mm

Mellanväggsplattor

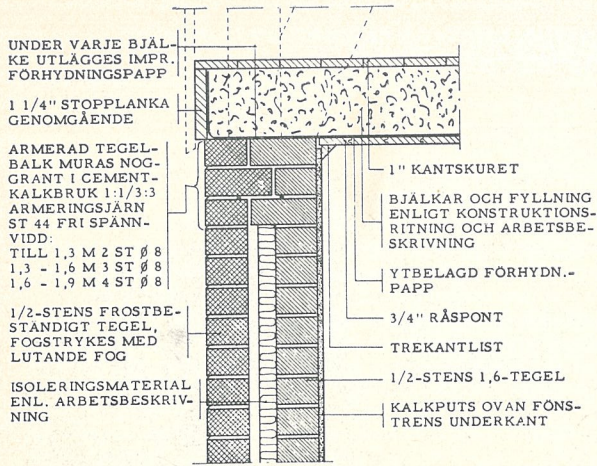
Månghåltegel

Poröst tegel

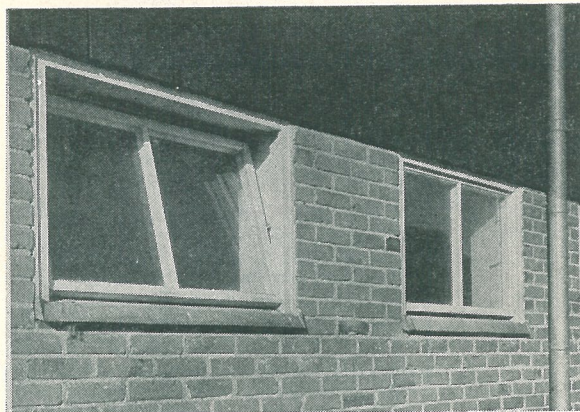
Fasadtegel

**AB FÖRENADE
TEGELBRUKEN**

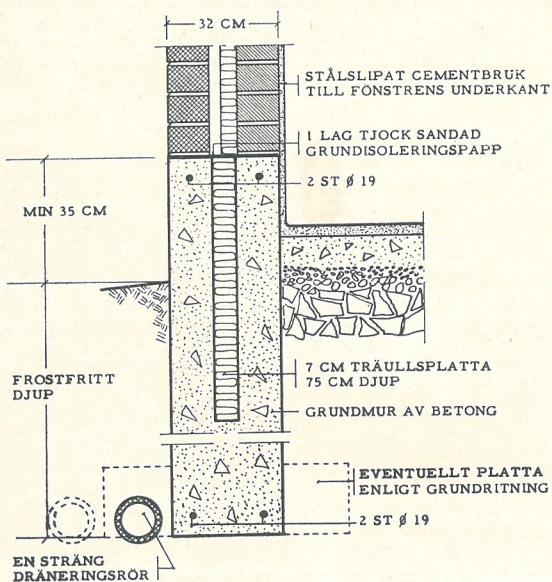
LINKÖPING · TELEFON 20201

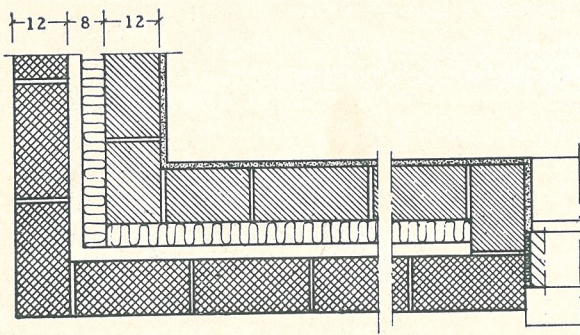
SEKTION GENOM VÄGG

Balansfönster i tegelvägg (kanalmur med fyllning)

SEKTION GENOM GRUNDMUR

HORISONTALSEKTION VID HÖRN OCH FÖNSTER.

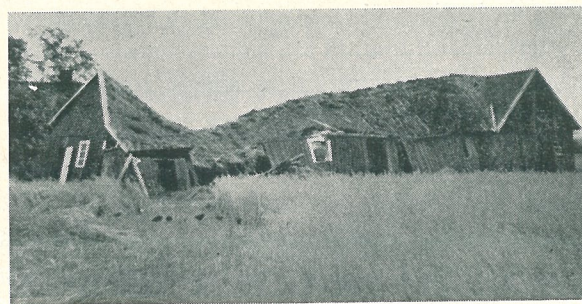
cm mellanrum samt invändigt 1/2-stens 1,6-tegel, som vid boxarna putsas med stålslipat cementbruk till fönstrens underkant och på övriga ytor slätputsas med kalkbruk. I mellanrummet kan mot insidan sättas isoleringsskivor eller kan hela mellanrummet fyllas med krossad träkol, granulerad slag el. dyl. Fönster- och dörrbalkar ut-

föras vid träbjälklag riktigast som armerade tegelbalkar. Vid fönster- och dörrsmyggar muras förband, som samtidigt tjänstgör som bindare mellan de båda halvstensväggarna. Där större väggfält bildas, muras bindare i vart 5:e skift med ca 2,5 m avstånd.

Vid låghus, där ej så stora takstols- och bjälklagslaster uppträda, kan lasterna tagas på fasadstensmuren och den invändiga 1,6-stensväggen kan utbytas mot 7 cm tegelplattor.

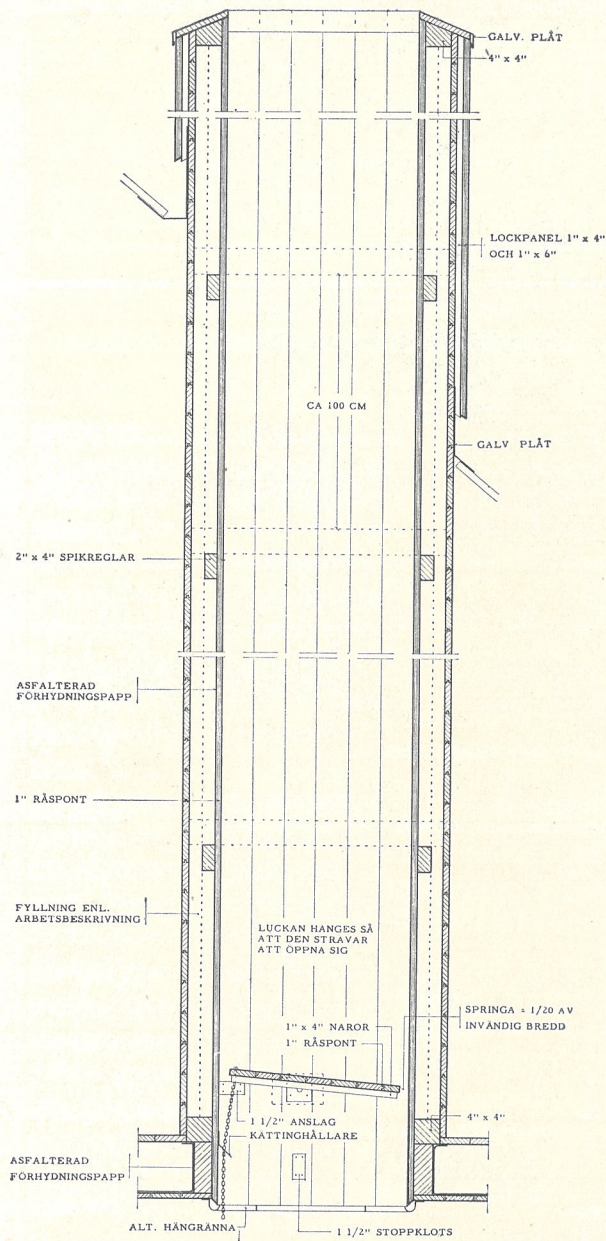
För att utnyttja tegelväggens brandsäkra egenskaper utföres bjälklaget ofta av på platsen gjuten armerad betong eller av monteringsfärdigt tillverkade balkar och plattor. Reses taksparrarna i minst 30° vinkel från bjälklaget erhålles en liten skulpa vanligen tillräcklig för strö och med en taklutning lämplig för täckning med takpannor av tegel. Antingen man nu har betong eller träbjälklag måste det värmeisoleras väl, då det är mera ekonomiskt att förbättra värmeisoleringen i bjälklaget än att öka väggarnas isolering.

En av de viktigaste förutsättningarna för byggnadens bestånd och djurens trivsel är ett väl-

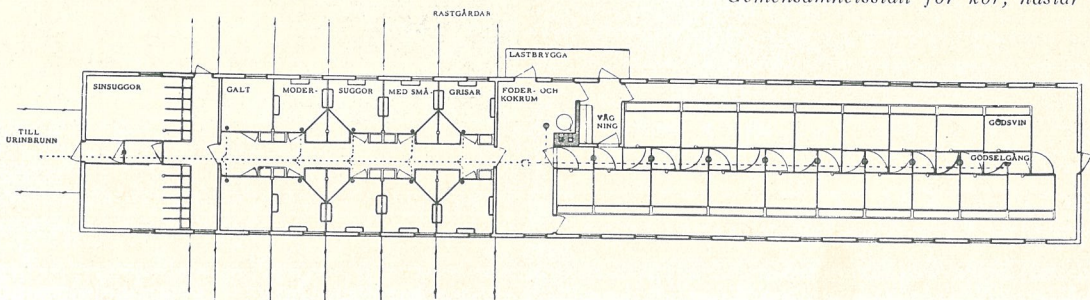
Trähuset kan snabbare spolieras än tegelhuset

planerat och riktigt utfört ventilationssystem. Den av djuren producerade fuktigheten måste transporteras bort från stallet genom en effektiv kombination av friskluftsintag och evakuering, som

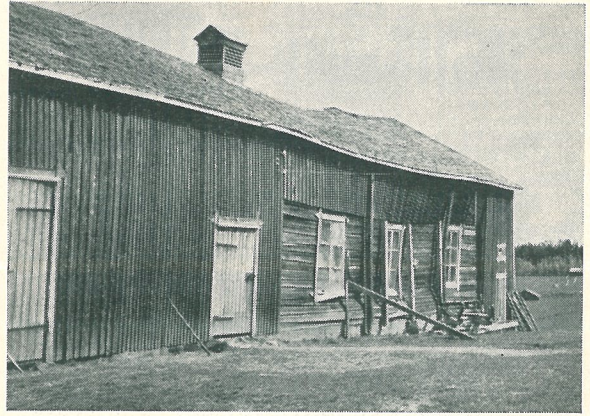

SEKTIONENOM VENTILATIONSTRUMMA

även medverkar till en utjämning av variationerna i yttertemperaturen, så att stalltemperaturen hålles någorlunda konstant utan alltför snabba växlingar. En ventilationsanordning för ett svinstall består dels av luftintag och dels av luftuttag.

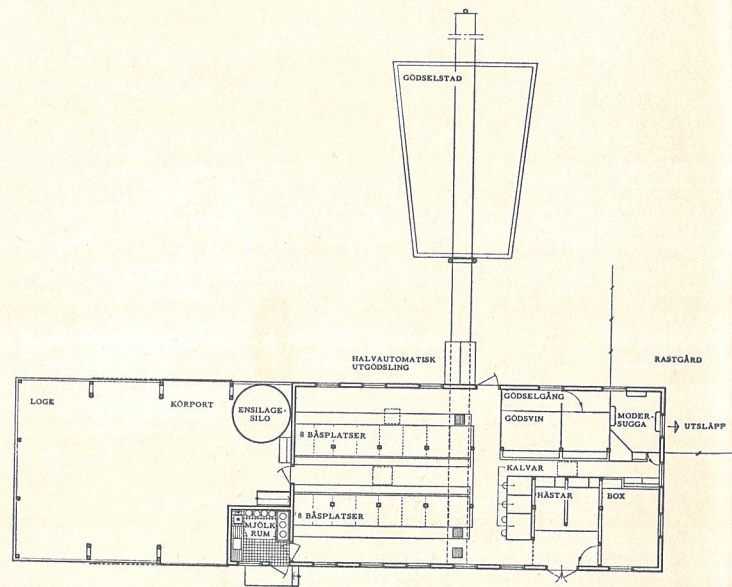
Plan och sektion av svinstall. Skala 1:400

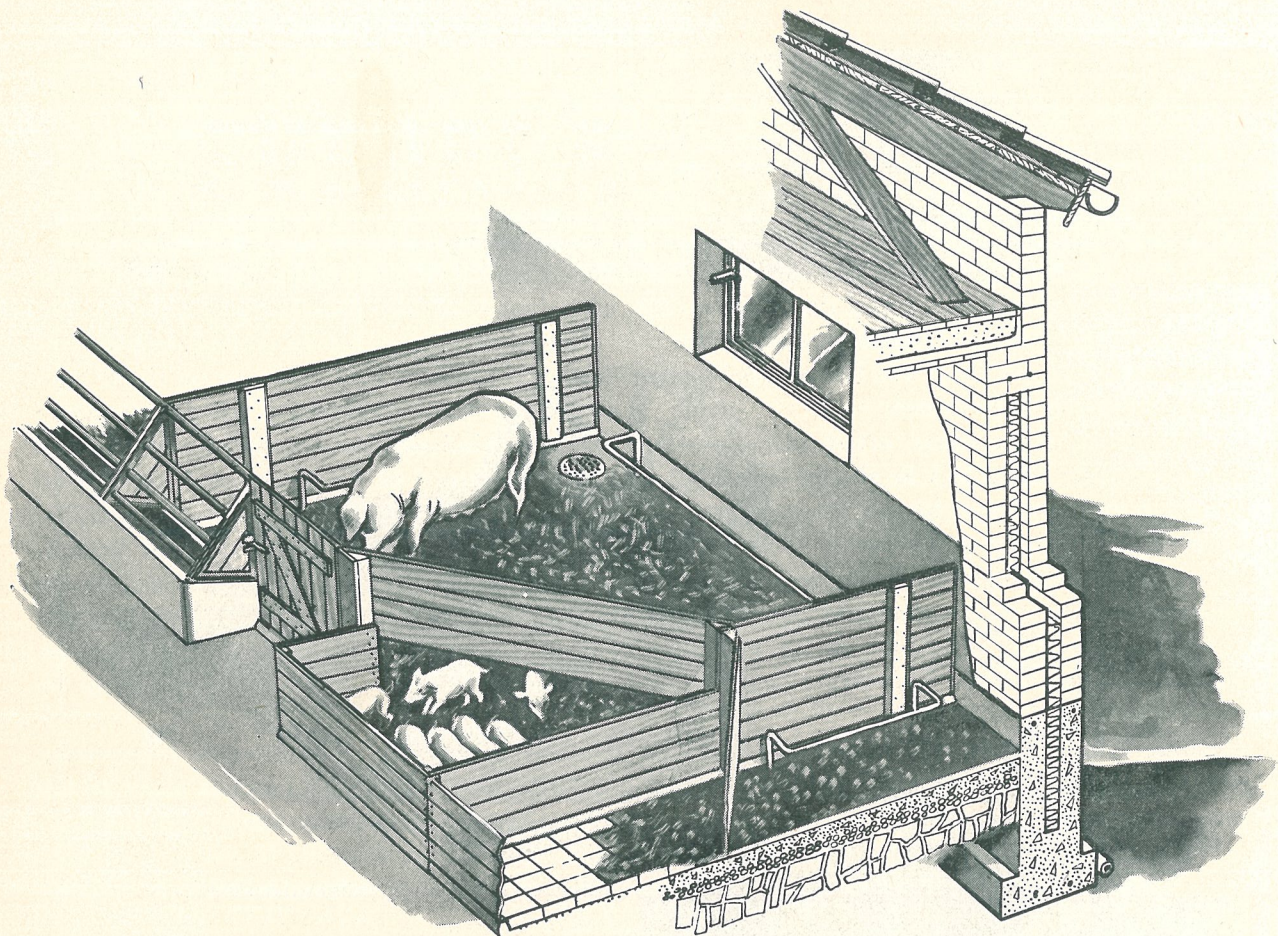
Ladugård förstörd av röta — ofullständig ventilation

Luftintagen kan ske genom fönsterspringor eller särskilda friskluftstagn, som taga luften från skullen och fördela den in i stallet tämligen dragfritt. Luftuttaget, evakueringen, består av en vertikal, värmeisolerad trumma. Den bör placeras över den varmaste platsen och dragas upp över taknocken minst $\frac{1}{2}$ m. I nedre delen förses trumman med spjäll för manuell reglering av ventilationen.

Särskilt för smågrisarnas, men även för gödsvinens del, har temperaturen i stallet stor betydelse.

Gemensamhetsstall för kor, hästar och svin

Smågrisarnas utfodringsbox avskild med en låg passage från modersuggboxen

delse. Ofta visar det sig nödvändigt att ordna med extra uppvärmning, varför pannan i kokrummet från början bör planeras så att värme för stallarna lätt kan kopplas till. Värmekropparna böra placeras längst ned vid ytterväggarna. Av elektriska lampor uppvärmda mindre kammare har visat sig välgörande för spägrisarna.

Vid stora besättningar måste planlösningen ske så att smittoöverföringen från de äldre till de mera mottagliga yngre djuren i möjligaste mån försvåras. Modersuggstallet bör vara helt avskilt från den övriga besättningen och boxarna så konstruerade att kommunikation dem emellan ej kan förekomma. Vidare bör gödsvinen ha ett eget utrymme och de olika kategorierna avelsdjur — sinsuggor, ungsuggor och galtar — måste vara helt skilda utan beröring med spägrisar eller gödsvin.

I små besättningar med endast några suggor behöver man ej ta så stor hänsyn till skyddet mot smittosamma sjukdomar. Ibland kan det t. o. m. vara lämpligt med gemensamhetsstall för kor och svin, då man härigenom får en lägre byggnadskostnad och nötkreaturen få medverka vid uppvärmningen för svinen. Utgödslingen bör dock i

sådant fall ske så långt bort från mjölkkrumsavdelningen som möjligt och utfodringen bör på grund av stanken ej ske med matavfall.

Vid s. k. massivstallar för gödsvin måste man räkna med att en smittosam sjukdom kan utbryta i besättningen, varför man bör dela stallet i från varandra skilda avdelningar med högst 100 djur i varje.

Om smågrisar inköpas böra de helst under 14 dagars tid få stå i en särskild karantänsavdelning bestående av boxar med täta mellanväggar, som dragas förbi mathon för undvikande av förbindelse mellan boxarna. I varje box 5—6 smågrisar.

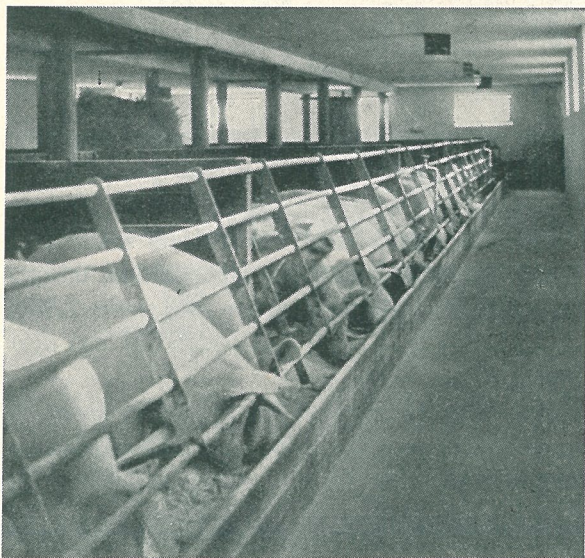
Mellanväggarna för både gödsvin- och modersuggboxar består av ca 1 m höga lämmar av 1 1/4" helst hyvlade liggande bräder, som sammanhållas av 1 1/4" stående fasade naror. Väggarna stå på ca 5 cm höga fasade betongssocklar. För att erhålla bättre luftväxling och ljusförhållanden utföres avstängningen mot gångarna av 3/4"—1 1/4" räkrör. Denna avstängning brukar ibland utföras av 1"—1 1/4" glest satta bräder, men ur hygienisk och underhållssynpunkt är detta utförande ej tillrådligt. För gödsvinboxarna kan avstängningsgrindarna göras något svängbara, vilket

medgiver utfodring och rengöring av krubborna utan hinder från svinen.

Modersuggboxarna förses med runt väggarna gående skydd för smågrisarna av 1"–1 ¼" stål-rör. För smågrisarnas utfodring anordnas särskilda avskilda utrymmen i varje box med endast en låg passage för smågrisarna. Foderträget i modersuggboxen bör placeras med sin kant minst 30 cm över golv för att förhindra smågrisarna att komma åt suggans foder som kan ge anledning till att sjukdomar angripa dem.

Gödsvinboxarna anordnas oftast med gemensam gödselgång, vilket dock är absolut förkastligt för modersuggboxar med hänsyn till smittospridning till de känsliga smågrisarna. Modersuggboxarna bära alltid utgödselas individuellt. Gödselgången för gödsvinen kan antingen läggas intill krubborna eller med liggplatsen mellan krubban och gödselgången. I förra fallet lägges liggplatsen 30–40 cm över gödselgången och förses med en slantning vid nedgången från legan samt en s. k. ströbräda mellan legan och gödselgången för att kvarhålla ströet på sin plats.

För större svinstallar finns ett behov av ma-

Interiör av gödsvinstall

T. h. Svinstall i tegel

skinell utgödsling, dels för att underlätta skötarens arbete och därigenom ge honom möjlighet till andra sysslor, dels för att höja skötaryrkets anseende och ibland möjligen också för att spara arbetskraft. En typ maskinell utgödsling för svinstallar är den, där en kulvert finnes under modersuggstallets fodergång med nedkastluckor mitt för varje boxpar, varifrån en skrapa vanligen transporterar gödseln i kulverten, som fortsätter under foderrummets golv och sedan ut i gödsvin-

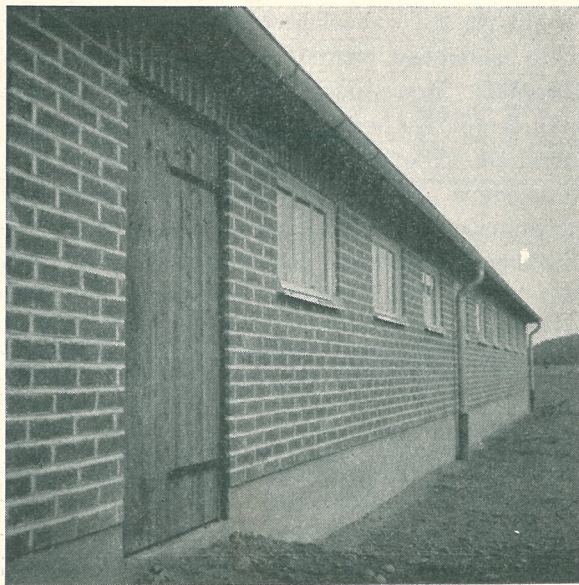
stallets gödselgång, varifrån den på en öppen bana eller i en uppvärmd tub skrapas ut på gödselstaden. Härvid ligger gödsvinstallets golv något lägre än foderrum och modersuggavdelning.

För mindre svinstallar liksom för mindre gemensamhetsstallar kan anordnas en enkel manuell utgödsling till en grop vid yttervägg, där en vagn eller skrapa tar emot gödseln.

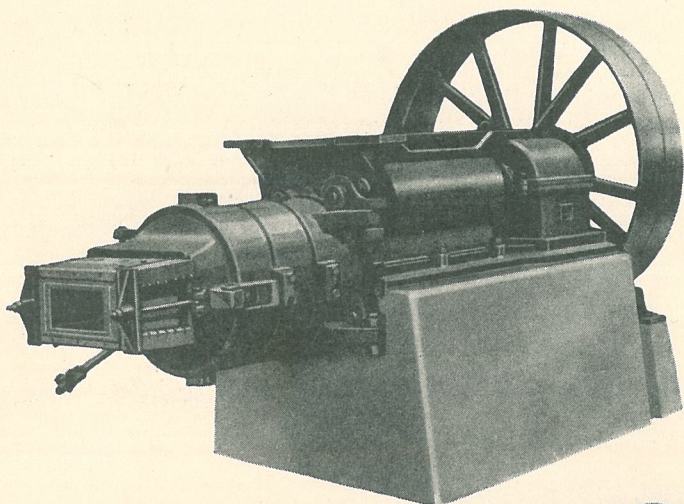
Golven utföras av betong, varvid de i boxarna först värmeisolerar med ett 8–10 cm tjockt lager av krossad träkol, tegelkross el. dyl. En ytterligare välgörande isolering kan man få i legan genom att lägga ut 1,6-tegel på flatan i cementbruk. För att intill krubborna skydda betonggolvet mot mjölk-syra inlägges ofta ett ca 60 cm brett band av klinker eller hårdbränt tegel. Vid betonggolv avkvasas detta i riktning mot golvbrunn, vilket gäller både foder- och gödselgångar samt boxgolven. Ofta anses fodergångar och golv i foderrum behöva förstärkas med klinkerplattor.

Krubborna sätts av saltglaserade foderrännor, avslutade med gavelrännor i samma material. För modersuggor och smågrisar finnas speciella krubbor. Smågrisarnas utrymme förses med en foderautomat för träkol, mineralämnen och tillskotts-foder.

Ett modernt planerat svinstall utrustas med kok- och foderrum, vågplats för vägning av djuren, ibland med ensileringsanläggning för potatis samt lätthanterliga transportmedel för utfodring. Till planlösningen hör även anordnande av rastgårdar samt hyddor under sommarhalvåret jämte lämpliga utrymmen för beten. För sugsuggorna ordnas ofta gemensam rastgård och hydda för vistelse året om.

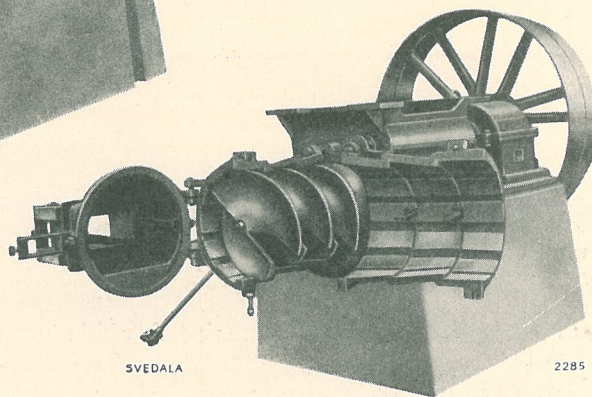

SVEDALA tegelmaskiner

SVEDALA tegelpress
EFFEKTIV ACA.

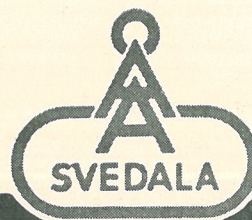
*Presshuvudet och halva
presstrumman utsvängbara.*

SVEDALA tegelpressar

EFFEKTIV ACA är särskilt lämplig för tillverkning av månghålstegel. Genom speciell utformning av snäckor och presstrumma erhålles stor frampressningskraft och hög produktion med minsta möjliga effektförbrukning. EFFEKTIV ACA är försedd med SKF kullager och fräst, tystgående kuggväxel inbyggd i oljetätt växelhus. Presshuvudet och halva presstrumman är utsvängbara, vilket avsevärt underlättar rensningen.

SVEDALA har sedan början av 1890-talet tillverkat maskiner och övrig utrustning för tegelbruk.

A-B. Åbjörn Anderson, Svedala

TELEFONANROP: GJUTERIET, SVEDALA

STOCKHOLM

GÖTEBORG

Industribyggnad i Ulvsunda ★

”Man valde lättfasad...”

★
Adress: Norrbyvägen 30, Ulvsunda
Arkitekt: Adrian Langendal
Byggherre: Fastighets AB Gusto
Byggmästare: Georg Svensson,
Stockholm

I vår serie fyrfärgsannonser presentera vi denna gång en industribyggnad.

Vi hoppas att herrar arkitekter och byggnadskonstruktörer med hjälp av färgbilderna lättare skola kunna bilda sig en uppfattning om vår ”lättfasads” vackra och varma färg.

Vi kallar teglet ”lättfasad” därför att det tillverkas av samma blandningsmassa som det vanliga lättmurteget. Lättfasadteget får alltså alla de fördelar, som man räknar med hos 1,4-teget. Men genom hårdare bränning blir det dessutom garanterat frostbeständigt. Volymvikten ligger på ungefär 1,5.

Vår ”lättfasad” sammanfattar sålunda bakmurningstegets värmeisolerande egenskaper med det tunga fasadtegets väderbeständighet.

Sala tegelbruks aktieföretag

namnanrop SALATEGEL